

LEYLA MAHMUDOVA
BDU-nun dosenti
mahmudova.1969@mail.ru

FARS DİLİNDƏ ƏLAVƏLƏR

Açar sözlər: əlavə, sadə cümlə, cütləribli cümlə, şəxssiz cümlə, feili xəbər, sintaktik məna, qrammatik məna, fars dilində xəbər, sintaksis, leksikologiya

Ключевые слова: простое предложения, двусоставные предложение, безличное предложение, глагольное сказуемое, синтаксическое значение, грамматическое значение, сказуемое в персидском языке, синтаксис, лексика

Key words: a simple sentence, mononuclear sentences, impersonal sentences, verbal predicate, sintaksis meaning, qrammatik meaning, predicate in Persian language, syntactic ,leksikal

Cümlə üzvləri ilə qrammatik cəhətdən əlaqədar olmayan sözlərin bir növü də əlavə sözlərdir.

Fars dilində əlavələri öz xarakterinə görə iki qrupa ayırmaq olar:

1.Təyinin bir növü olaraq yalnız söz və söz birləşmələri şəklində cümlənin bir üzvünə aid olan əlavələr.

2.Söz, söz birləşməsi və cümlə şəklində olub, cümləyə müxtəlif məqsədlərlə artırılan əlavələr.

Birinci qrup əlavələr təyinin bir növü olub, özündən əvvəl gələn isim və isimləşmiş başqa nitq hissələri ilə ifadə edilən cümlə üzvünə aid olur. Bu əlavələr aid olduğu cümlə üzvü haqqında əlavə məlumat verir, onu konkretləşdirir, izah edir. Əlavə aid olduğu cümlə üzvünün vəzifəsini daşıyır və buna görə də cümlə üzvləri sırasına daxil edilmir. Bu əlavələr ya bir sözlə, ya da söz birləşməsi ilə ifadə oluna bilər. Məsələn:

شاپور دوم، سومین پادشاه قدرتمند ساسانی، توانست به اوضاع کشور سروسامان بدهد.

[şapur-e dovvom, sevvomin-e padşah-e gödrətmənd-e sasani, təvanest be ouza'-e keşvər sərosaman bedəhəd]

İkinci Şapur, Sasanilərin üçüncü qüdrətli şahı, ölkədə vəziyyəti qaydaya sala bildi.

او پس از غلبه بر اردوان، آخرین پادشاه اشکانی، در چندین نبرد با حاکمان مناطق مختلف

. به پیروزی رسید. [u pəs əz gələbe bər ərdəvan, axərin padşah-e əşkani, dər çəndin nəbərd ba hakeman-e mənateğ-e moxtəlef be piruzi resid]

O, Ərdəvana,sonuncu Əşkani şahına,qalib gəldikdən sonra müxtəlif əyalətlərin hakimlərinə qarşı apardığı bir neçə döyüşdə qələbə çaldı.

در این هنگام خسرو پرویز، پسر هرمز، به روم گریخته بود.

[dər in henqam xosrou pərviz, pesər-e hormoz, be rum qorixte bud]

Bu zaman Xosrov Pərviz, Hürmüzün oğlu, Ruma qaçmışdı.

Birinci cümlədə işlənən سومين پادشاه قدرتمند ساسان, ikinci cümlədə آخرین پادشاه اشکانی, üçüncü cümlədə isə پسر هرمز sözləri əlavələrdir. Onlar aid olduqları sözləri, yəni, birinci cümlədə شاپور دوم, ikinci cümlədə اردوان, üçüncü cümlədə خسرو پرویز sözlərini konkretləşdirir.

Misallardan da göründüyü kimi əlavələr məna etibarilə və cümlədə tutduğu yerə görə əlavə olunduğu cümlə üzvündən asılıdır.

Ona görə də, əlavələr təyindən başqa cümlənin bütün üzvlərinin yanında işləmə bilər. Təyin özü aid olduğu üzvü izah etdiyinə görə müstəsna halları çıxmaq şərti ilə əlavəsiz işlənir.

1. Mübtədanın əlavəsi:

جد او ، ساسان، موبدی زردشتی بود.

[cədd-e u, sasan mubedi zərdəşti bud]

Onun babası, Sasan, zərdüşt dininə itaət edən ruhani idi.

اردشیر، نوه ساسان، وعده می داد که اگر به قدرت برسد دین زردشتی را رسمیت خواهد داد. [ərdəşir, nəve-ye sasan, və'de midad ke əgər be ġodrət beresəd din-e zərdəşti ra rəsmiyyət xahəd dad]

Ərdəşir, Sasanın nəvəsi, hakimiyyətə gələcəyi təqdirdə zərdüştlik dinini rəsmiləşdirəcəyinə söz vermişdi.

2. Xəbərin əlavəsi:

جامعه ای عصر ساسانی جامعه ای طبقاتی بود – طبقه ی بزرگان و طبقه ی توده ی مردم.

[came'e-yi əsr-e sasani came'e-yi təbəğati bud – təbəğə-ye bozorqan və təbəğə-ye tude-ye mərdom]

Sasanilər dövründə cəmiyyət təbəqələrə ayrılmışdı (təbəqəli idi) - kübarlar təbəqəsi və sadə xalq təbəqəsi.

کار اصلی کوچ نشینان دام داری، حیواناتی مانند اسب، شتر، گاو، گوسفند و بز را پرورش می دادند. [kar-e əsli-ye kuçəşinan damdari, heyvanati manənd-e əsb, şotor, gav, gusfənd və boz ra pərvərəş dadən bud]

Köçəri tayfaların əsas məşğuliyyəti maldarlıq, at, dəvə, inək, qoyun və keçi kimi heyvanları bəsləmək idi.

Əlavə xəbərlər ismi xəbərləri konkretləşdirir. Fəli xəbəre aid əlavələrə çox nadir

hallarda rast gəlinir.

3. Tamamlığın əlavəsi:

a) vasitəsiz tamamlığın əlavəsi:

سرانجام علیه او شورش کردند و پسرش، شیرویه را به جانشین او انتخاب کردند.

[sərancaṃ əleyh-e u şureş kərdənd və pesərəş şirviye ra be canəşin-e u entexab kərdənd]

Nəhayət ona qarşı üsyan qaldırdılar və oğlunu, Şirviyəni, onun canişini seçdilər.

شاپور دوم ترکان را، ساکن شمال شرق کشور ایران شکست داد.

[şapur-e dovvom torkan ra saken-e şemal-e şərg-e keşvər-e İran şəkəst dad]

İkinci Şapur türkləri, İranın şimal-sərqində yaşayan əhalini, məğlub etdi.

b) vasitəli tamamlığın ifadəsi:

شورش بهرام چوبین علیه هُرمز، جانشین خسرو از عوامل آشوب و ناامنی بود.

[şureş-e bəhram çubin əleyh-e hormoz canəşin-e xosrou əz əvamel-e aşub o naəmni bud]

Bəhram Çubinin Hürmüzə, Xosrovun canişininə qarşı qiyamı təhlükə və həyəcan signalı idi.

صدها رامشگر و آوازه خوان که در دربار زندگی می کردند از خسرو پرویز، آخرین پادشاه مشهور ایران خیلی راضی بودند.

[sədha rameşğər və avazexan ke dər dərbar zendegi mikərdənd əz xosrou pərviz, axərin padşah-e məşhur-e İran xeyli razi budənd]

Sarayda yaşayan yüzlərlə musiqiçi və müğənni Xosrov Pərvizdən, İranın sonuncu məşhur şahından çox razı idilər.

4.Zərfliyin əlavəsi:

a) zaman zərfliyinin əlavəsi:

چندی بعد، در زمانی که خاندان اشکانی به دلیل اختلافات داخلی و جنگ های خارجی ضعیف شده بودند، اردشیر به فکر دست یافتن به حکومت افتاد.

[çəndi bə'd, dər zəmani ke xanedan-e əşkani be dəlil-e extelafat-e daxeli və cəngəha-ye xareci zə'if şode budənd, ərdəşir be fekr-e dəst yaftən be hokumət oftad]

Bir qədər sonra, Əşkanilər sülaləsinin daxili ixtilafı və xarici müharibələr nəticəsində zəiflədiyi vaxt, Ərdəşir hakimiyyəti ələ keçirmək fikrinə düşdü.

در این مدت، یعنی بعد از مرگ شاپور چندین تن دیگر به حکومت رسیدند.

[dər in moddət, yəni bəd əz mərg-e şapur çəndin tən-e digər be hokumət residənd]

Bu müddətdə, yəni Şapurun ölümündən sonra, bir neçə başqa adam hakimiyyətə gəldi.

b) yer zərfliyinin əlavəsi:

در جندی شاپور، مراکز مهم آموزش و پژوهش، دانشمندان و پزشکان به کار و پژوهش مشغول بودند.

[dər condi şapur, mərakez-e mohemm-e amuzeş o pəjuheş, daneşməndan və pezeşkan be kar o pəjuheş məşğul budənd]

Cüdi Şapurda, mühüm tədris və tədqiqat mərkəzlərində, alimlər və həkimlər tədqiqatla məşğul idilər.

قدیم ترین شهرها در کنار رودخانه ها، محلی مناسبی برای کشاورزی به وجود آمد.

[gədimtərin şəhrəha dər کنار-e rudxaneha, məhəli monasebi bəra-ye keşavərzi, bevocud aməd]

Ən qədim şəhərlər çayların kənarında, kənd təsərrüfatı üçün münasib ərazilərdə yarandı.

a) tərz-i-hərəkət zərfliyinin əlavəsi:

آشوری ها از این راه به سرزمین های اطراف می رفتند و باسانی، بدون جنگ به غارت ثروت همسایگان خود می پرداختند.

[aşuriha əz in rah be sərzəminha-ye ətraf mirəftənd və beasani, bedun-e cəng be garət-e servət-e həmsəyeqan-e xod mipərdaxtənd]

Aşşurlar bu yol vasitəsilə ətraf ölkələrə gedirdilər və asanlıqla, döyüşə girmədən, qonşularının var-dövlətini qarət edirdilər.

Ədəbiyyat

1. Арендс А.К. Краткий синтаксис современного персидского литературного языка. М.-Л., 1941.
2. Пейсиков Л.С. Вопросы синтаксиса персидского языка. Москва, 1956.
3. Рубинчик Ю.А. Современный персидский язык. Москва, 1960.
4. Mahmudov H. Ş. Fars dilində sadə cümlə sintaksisi, Bakı, 1973.
5. Мещанинов И.И. Структура предложения. М.-Л., 1963.
6. Махмудов Г.Ш. Синтаксическая связь глагола с дополнениями в современном персидском языке. Баку, 1967.
7. Потебня А.А. Из записок по русской грамматике. М., 1958.
8. Sultanov R.S. Fars dili tədrisinin metodikası. Bakı, 1973.
9. Белицин А.П. Безличные предложения в современном персидском языке. Москва, 1969.
10. Nizami Gəncəvi. Xosrov və Şirin, Bakı, 1981.
11. 1323. بهار ملک الشعراء محمد تقی. سبکشناسی. جلد دوم. تهران،
12. 1351. خانلری پرویز ناتل. دستور زبان فارسی. تهران،
13. 1960. نظامی گنجوی. خسرو و شیرین. باکو،

Л.Махмудова

Приложения в персидском языке

Резюме

Некоторые слова, которые грамматически не связаны с членами предложения, являются приложениями.

Приложения в персидском языке можно разделить на две группы в зависимости от их характера:

1. Приложения, которые принадлежат члену предложения как типу фразы только в виде слова и словосочетания.

2. Приложения в форме предложения, словосочетания и предложения, а также приложения для разных целей.

Первая группа представляет собой тип приложения и относится к предложению, ранее упомянутому в названии и других частях наименования. Эти дополнения предоставляют дополнительную информацию о предложении предложения, конкретизируют и объясняют. Добавление предложения является членом предложения и, следовательно, не входит в список предложений. Эти дополнения могут быть выражены словами или словосочетаниями.

L. Mahmudova

Appendices in Persian language

Summary

Some words that are not grammatically related to sentence members are supplementary words.

In Persian language additions can be divided into two groups according to their nature:

1. Appendices that belong to a member of a sentence as a type of phrase only in the form of word and phrase combinations.

2. Appendices that are in the form of sentence, word combination and sentence, and sentence for different purposes.

The first group is a type of appendix and belongs to the sentence previously mentioned by the name and other parts of the naming.

These appendices provide additional information about the sentence of the sentence, concretizes and explains. The addition of the sentence is the member of the sentence and is therefore not included in the list of sentences. These additions can either be expressed in words or phrase combinations.

Rəyçi: Nigar Musayeva

filologiya elmləri namizədi, dosent